

БОЖИДАР ВУКОВИЋ У СВЈЕТЛУ САВРЕМЕНИХ НАУЧНИХ (ПРЕ)ИСПИТИВАЊА²

Лазић, Мирослав А. (2022), *Божидар Вуковић. Између историје и имагинације*, Београд, Народна библиотека Србије.

Репрезентативна научна студија под називом *Божидар Вуковић. Између историје и имагинације* Мирослава Лазића објављена је 2022. године у издању Народне библиотеке Србије у Београду. Књига је, како пише у предговору, дјелимично проистекла из ауторове докторске дисертације под насловом *Издавачка делатност Божидара и Вићенца Вуковића у Венецији (1519–1561)* (Београд, Филозофски факултет, 2021). Нека од анализираних питања размотрена су и у појединим његовим студијама објављеним претходних година. Већ на први поглед, књига плијени пажњу обимом, форматом (24 цм x 29 цм) и богатом ликовно-графичком опремом, коју карактерише мноштво тематски пригодних илустрација (фотографије и карте). Обликована је у тринаест цјелина, почевши од садржаја и предговора, преко главног текста, па све до прилога, резимеа (на италијанском и енглеском језику), скраћеница, извора, литературе и регистра. Главни текст распоређен је у осам поглавља: *Тематски оквири и методолошки приступи* (стр. 9–15), *Између откривања историје и измишљања традиције* (стр. 17–74), *Божидар Вуковић у контексту времена и простора* (стр. 75–110), *Божидар Вуковић и Грчко браћство у Венецији* (стр. 111–130), *Обавештајне активности и политички планови Божидара Вуковића* (стр. 131–164), *Божидар Вуковић у свјету шртовине и књижевства* (стр. 165–198), *Издавачка делатност Божидара Вуковића* (стр. 199–238) и *Идентитет(и) Божидара Вуковића* (стр. 239–258).

¹ radoslavka.sudarusic@ff.ues.rs.ba

Аутор је ванредни професор на Универзитету у Источном Сарајеву. Бави се науком о књижи и културном историјом. – Напомена ур.

² Књига је овогодишњи добитник награде Стојан Новаковић – Напомена ур.

Прилози (стр. 265–352) обухватају три скупине извора различите врсте: *Прилој I: Предговори и поговори* [Фоторепродукција предговора и поговора издања Б. Вуковића, заједно са њиховим оригиналним преписом и преводом на савремени српски језик], *Прилој II: Натпис на икони Нерукојвореној образа* [Фоторепродукција иконе и натписа; оригинални препис натписа и превод на сав. ср. језик. Б. Вуковић је откупио ову икону из Манастира Светог Франческа у Венецији. Чува се у Народном музеју Србије у Београду] и *Прилој III: Архивски извори* [Фоторепродукције, преписи и преводи – Тестаменти Божицара (Венеција, 1533, 1539) и Николе (Венеција, 1539) Вуковића; *Концепт доделе племићке титлуле и грба Божицару Вуковићу и његовим потоцима, издаш од канцеларије римско-немачког цара Карла V3. фебруар 1533. године у Болоњи; Извори у вези са обавештајним активностима Божицара Вуковића*].

Изворе и литературу (стр. 365–418) сачињавају поднаслови *Извори из архивских и археографских збирки* и *Објављени извори и литература* (на српском и страним језицима). У поглављу *Тематски оквири и методолошки приступи*, Мирослав Лазић саопштава да је проучавању личности Божицара Вуковића приступљено с феноменолошких позиција, „под чиме се подразумева интердисциплинарни приступ уз примену научних сазнања и методологије различитих хуманистичких и друштвених дисциплина” (стр. 11). Приликом интерпретације „од кључне важности је било што непосредније ослањање на податке из извора, махом публикованих, којима је приступано критички, уз ослањање на теоријска и друга начела савременог научног дискурса”. Ради стицања свеобухватније и цјеловитије представе о Божицару Вуковићу и његовом мјесту у историји, аутор назначује да је било неопходно „спроведена истраживања поставити на знатно шире основе, а интерпретацију засновати на повезаности емпирије и теорије”.

У сврху вјеродостојног портретисања Божицара Вуковића, темељно су рашчитани историјски, геополитички, културолошки и привредни аспекти његовог раздобља. Одатле се поглед протеже и до нашег времена. Посебна пажња посвећена је анализи развоја историографских представа о Божицару Вуковићу. Посматра се и критички интерпретира и његов одјек у колективном памћењу сопственог народа. Заступљени илустративни материјал јесте визуелна допуна тексту и значајно употпуњава портрет Божицара Вуковића, и то у ширем историјском контексту.

Покрај откривања историјског лика Божицара Вуковића, заснованог на подацима из извора, у овој студији се пажљиво прати и процес конструисања разних наратива, као и процес намјенског уобличавања, односно измишљања традиције, која нема упориште у изворима, већ је, како се наводи, плод произвољних и временски условљених тумачења. Интерпретацијом релевантних извора и литературе, расвијетљени су и (пре)испитани бројни сегменти и појединости из живота и јавног дјеловања Божицара Вуковића. Његова разграната дјелатност сагледана је у распону од готово четврт вијека (1516–1540).

Божицар Вуковић је представљен као знаменита и свестрана личност, „која је, преселивши се из окупираног подгоричког завичаја у ренесансну Венецију – водеће трговачко и књижарско средиште Европе у првој половини 16. столећа – искорачила из позног средњег века у рано модерно доба” (стр. 264).

Рођен је, по свој прилици, око 1470. године у Подгорици (или њеној непосредној околини), у ондашњој Зети. Након османске окупације завичаја, пресељава се у Венецију. Преминуо је између 6. новембра 1539, када је издиктирао свој посљедњи тестамент, и 12. априла 1540. године, када су његови ближњи дали прилог Цркви Светог Ђорђа Грчког за покој његовој

души. Исте године тијело му је пренесено у Цркву Светог Спаса на Старчевој горици, гдје је и сахрањено (Закључује се према *Еписколи* Вићенца Вуковића из *Псалтира с иоследовањем* из 1546. године) (стр. 261).

Божидар Вуковић био је ожењен Аполонијом, са којом је имао сина Вићенца и кћерке Луцију, Јелену и Марину. Припадао је кругу угледних трговаца у Венецији, заједно са братом Николом Вуковићем. Николина супруга Дионора Габијано је кћерка Ђованија Бартоломеа да Габијана, лидера „једне од најзначајнијих трговачких и књижевних породица у Венецији, са огранцима у Лиону и Фландрији”.

Последњих година живота, Божидар Вуковић је обављао дужност гасалда, односно управитеља Грчког братства у Венецији. Потписивао се псеудонимом Дионизио дела Векија, највјероватније ради лакшег друштвеног интегрисања у иностраној средини. Као истакнути члан обавјештајне мреже римско-њемачког цара Карла V, добио је племићку титулу са грбом.

Вуковићев политички ангажман био је усмјерен ка осмишљавању планова о ослобођењу српских и осталих поробљених народа на територији југоисточне Европе. У циљу јачања антиосманског покрета на тлу јужнословенских земаља, затражио је (с јесени 1537. године) од именованог цара титулу српског деспота, коју, у коначници, ипак, није добио.

Објавио је укупно шест богослужбених и вјерских књига, које је његов син Вићенцо повремено прештампавао. Иако се издаваштвом бавио свега седам до осам година (у два наврата), ипак је, како примјећује Мирослав Лазић, у историографији, а преко ње и у културном памћењу српског народа, остао забиљежен као штампар. Несумњиво су у томе помогли колофони његових издања, „чега су били свесни и њихови састављачи, који су одабиром одговарајућих сведочанстава обликовали и сећања будућих нараштаја” (стр. 213–214).

У погледу профила и карактера Вуковићеве наводне штампарије у Венецији заживјело је мишљење да је он „своју штампарију установио као предузеће феудално-меценатског типа, и сходно томе, она је сагледана као природан наставак цетињске штампарије, коју је у последњој деценији 15. столећа основао Ђурађ Црнојевић” (стр. 199). Много се расправљало и о начину и нивоу учешћа Божидара Вуковића у издавачкој и штампарској дјелатности. Међу појединим истраживачима владало је увјерење да је Божидар Вуковић сам лио потребна слова. Сматрало се и то да није био само мецена и покретач штампарије, већ и лице које је лично учествовало у техничким пословима припреме књига за штампу, иако он сам није био активан штампар (стр. 199). Напоследку, аутор назначене студије преиспитује разне закључке о издавачкој дјелатности Божидара Вуковића (коју истовремено сагледава у ширем контексту), „у циљу одгонетања да ли је уопште његово примарно занимање било везано за штампарство, односно издаваштво, или је то пак била његова секундарна професија” (стр. 200).

У секвенци поглавља *Издавачка делатност Божидара Вуковића*, названој *Профил и карактер*, закључује се следеће: „Изузев дословно преузетих информација из колофона, ни у једном од осталих познатих историјских извора, нема помена о томе да је Божидар Вуковић установио своју издавачку делатност на меценатским начелима, како је то обично тумачено” (стр. 204). Иако је извјестан број примјерака прилагао црквама и манастирима (попут *Празничној минеја*, намијењеног Манастиру Хиландару), ипак се, сматра Лазић, „под чином појединачних прилагања књига нипошто не може подразумевати систематско

осмишљени пројекат меценатског карактера, па се очито ни у оквиру меценатске делатности Божидара Вуковића не може говорити о његовој штампарији као о предузећу меценатског типа” (стр. 205).

Оновремено се штампање књига обављало и услужно, посредством друге типографске радионице, „као што је то чинила и већина других предузетника која је инвестирала у књижну продукцију” (стр. 209). С тим у вези, посједовање штампарске пресе није био нужан предуслов бављења издаваштвом. Према мишљењу аутора, „могуће је основано претпоставити да је Божидар Вуковић без икаквих потешкоћа преко Ђованија Бартоломеа да Габијана и његових најближих пословних партнера, попут Паганинија или неког другог блиског сарадника, могао да набави сву неопходну типографску опрему и материјал за штампу” (стр. 207). Премда је, како истиче, за послове уређења и коректуре Божидар Вуковић, ипак, морао ангажовати особу из српских крајева, вичну богословљу и изврсном познавању српскословенског језика и ћириличног писма. „Стога је упутније уместо Вуковићеве штампарије говорити о издањима његових књига, штампаним његовим трошком и уз помоћ његове типографске опреме. Притом, свакако, треба имати на уму и то да Божидар Вуковић није био строго профилисан као издавач у модерном смислу речи, будући да у то време они који су се бавили овом делатношћу нису ни у социјалном нити у професионалном погледу представљали издвојену скупину, већ је, као и у случају осталих венецијанских велетрговаца и предузетника, издаваштво и књижарство представљало само један сегмент њиховог пословног ангажмана” (стр. 214). Он је, у ствари, био „финансијер издавачког пројекта”. Користећи предности сопствене трговачке мреже широм југоисточне Европе, као и стабилне политичке везе и контакте са свјетовним и црквеним поглаварима, снабдијевао је споменуто тржиште богослужбеним и вјерским књигама, намијењеним православном становништву под османском влашћу. О свестраним побудама из којих проистиче Вуковићев издавачки рад, опширније се разматра у потпоглављу *Мошви издавачке делатности Божидара Вуковића* (стр. 214–238).

У оквиру поглавља *Божидар Вуковић у свету трговине и књижарства* говори се о профилу трговачких послова Божидара и Николе Вуковића. Како сазнајемо, они су припадали уобичајеном типу венецијанских велетрговаца и предузетника највишег ранга, који су инвестирали и у издавачко-књижарску дјелатност. Основу трговинске размјене браће Вуковић, поред књига, чинила је мјешовита роба која је имала највећу потражњу на међународном тржишту и која је доносила највећу зараду. Упоришна тачка трговине Божидара Вуковића (посебно када је ријеч о дистрибуцији књига) био је Манастир Милешева, чувена раскрсница сувоземних путева који су водили од Дубровника ка унутрашњости Балканског полуострва.

У истом поглављу спомињу се и сродници и сарадници Николе и Божидара Вуковића, гдје се, међу првима, издвајају венецијанске породице Корнови дела Векија, Габијано и породица Паганини. Издавачки куриозитет фирме Паганини јесте *Куран* на арапском језику, који је највјероватније дистрибуисан уз подршку Божидара Вуковића, и то захваљујући његовом угледу код Ајас-паше и других високих чиновника на двору Сулејмана Величанственог. Вуковићева међународна комерцијална мрежа покривала је подручје Леванта и досезала је до престонице Османског царства.

Овдје су представљени и други типографски дјелатници, као што је Бонино де Бонини (Словенски облик презимена је Добрић, односно Добрићевић), штампар и издавач са источнојадранских простора, који се, попут Божидара Вуковића, бавио и обавјештајним пословима.

У фокусу научне анализе разабрана је и грчка штампарска продукција у Венецији (стр. 182–188). Овај дио књиге подробније обавјештава о мање познатим актерима и аспектима дате професије Вуковићевог доба.

На зачељу студије смјештено је поглавље посвећено завичајном, етничком и вјерском идентитету Божидара Вуковића. Ту се говори и о поријеклу и функцији псеудонима Дионизио дела Векија, који се доживљава и као својеврсни израз његовог самообликовања и друштвене репрезентације.

У закључку се концизно и разборито сумира свеукупни утисак о овој личности: „Ако се суди о тековинама проистеклим из широког поља деловања Божидара Вуковића, може се рећи да оне припадају историјском и културном наслеђу српског народа, из којег је поникао, Српске православне цркве, којој је остао привржен током читавог живота, Зете и Подгорице као области и места из којих је потекао, а самим тим и савремене Црне Горе, укључујући све њене грађане и народе. У ширем смислу, оне припадају и баштини православне заједнице у Венецији, чијем је развоју Вуковић допринео, а уједно и свеколиком културном наслеђу тог знаменитог града, у којем је живео и радио готово четврт столећа. С друге стране, залагањем за ослобођење српских земаља и тежњом за добијањем титуле српског деспота Божидар Вуковић несумњиво се уписао и у политичку и у историјску баштину Србије”.

Публикацију *Божидар Вуковић. Између историје и имагинације* одликује читко и бритко „писмо” самог аутора и његово изузетно познавање метода и техника научног рада. Дубинско понирање у описану проблематику исказује се слојевитом структуром поглавља. Она су оформљена сплетом подјединица, у којима се из свих научно релевантних становишта прилази задатој теми. Чини нам се да у овој књизи ниједан камен није остао непревртнут, а опет се њоме не затварају врата будућим истраживачима.

Лазарева књига о Божидару Вуковићу свједочи да је наука озбиљан и комплексан подухват, који подразумева посвећено ангажовање, способност критичког промишљања, те низ трагачких вјештина и талената. И љубав према истакнутом послу, праћена жељом за стицањем нових сазнања, такође утемељује репрезентативно и квалитетно дјело. Складно томе, приказана књига представља јединствен омаж научноистраживачкој дјелатности.